

Adam Dobaczewski

Próba opisu znaczeń leksemów "jasny/jasno"

Prace Językoznawcze 1, 17-26

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Adam Dobaczewski
Olsztyn

Próba opisu znaczeń leksemów *jasny/jasno/jasne*

An attempt of semantic description of the lexemes *jasny/jasno/jasne*

In this paper I try to state how many meanings the titled expressions have, i.e. how many bilateral units of language are represented by these expressions. Taking into account definitions proposed in dictionaries of contemporary Polish, I divide tentatively supposed meanings into four classes which can be named by following labels: 1) „visual” meanings (cf. e.g. *jest jasno, jasne światło, jasny kolor*); 2) „auditive” meanings (cf. e.g. *jasny dźwięk, jasno brzmieć*); 3) meanings concerning the positive feelings, similar to ‘happy’ (cf. e.g. *jasne spojrzenie, jasno patrzeć w przyszłość*); 4) „epistemic” meanings, connected with the notions of ‘knowledge’ and ‘understanding’ (cf. e.g. *coś jest jasne dla kogoś, jasny styl wypowiedzi, jasne, że przyjdę*). Only the units (lexemes) representing classes 1) — „visual”, and 4) „epistemic”, are subjected to detailed analysis here.

1. Tytułowe wyrażenie jest zarówno polifunkcyjne gramatycznie, jak i wieloznaczne. Wzięte wraz z ewentualnymi modyfikacjami morfologicznymi, obejmującymi postaci *jasny, jasna, jasne i jasno*, reprezentuje leksemy, które można zaliczyć do (co najmniej) czterech odrębnych klas gramatycznych (przymiotnik, przysłówek, dopowiedzenie oraz rzeczownik). Ponadto wyrażenia reprezentujące leksemy przymiotnikowe (*JASNY*) i przysłówkowe (*JASNO*) z pewnością nie są jednoznaczne. Celem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, ile bilateralnych jednostek leksykalnych języka polskiego¹ jest reprezentowanych przez ciągi *jasny/jasne/jasno* oraz jakie są ich własności semantyczne (i ewentualnie gramatyczne). Odpowiedzi takiej można udzielić po dokonaniu systematycz-

¹ Pojęcie jednostki języka przyjmuję za A. Bogusławskim (1976).

nych analiz, które przekraczają ramy niniejszego artykułu. Wyodrębnione poszczególne jednostki są tu poddane analizie w niejednakowym stopniu szczególności. Całkowicie poza zakresem mojego zainteresowania pozostaną (zapewne, przynajmniej wedle wstępnej oceny, liczne) jednostki wielosegmentowe (wielowyrazowe) z elementem *jasny/jasna/jasne/jasno*.

2. Słowniki współczesnej polszczyzny (SJPD, SJPSz, MSJP, SWJP)² notują od pięciu do ośmiu znaczeń w obrębie haseł przymiotnikowych *jasny* oraz od trzech do pięciu znaczeń w odpowiednich artykułach hasłowych poświęconych przysłówkowi *jasno*. Na przykład w SWJP w odpowiednich artykułach hasłowych podane są następujące znaczenia:

JASNY

1. 'dający mocne światło, jaskrawo świecący': *Jasna lampa, żarówka. Jasne światło. Jasny blask ognia.*
2. 'o pomieszczeniach: dobrze oświetlony, widny': *Jasny pokój. Jasna kuchnia.*
3. 'pełen światła słonecznego, bezchmurny, słoneczny; także: stosunkowo lepiej oświetlony, nie zaciemniony': *Jasny dzień. Jasne niebo. Jaśniejszy fragment placu.*
4. 'zbliżony kolorem do białego; o dowolnym kolorze: mało intensywny; błady; także: kontrastujący białawą barwą lub mniej intensywnym odcieniem z tłem': *Jasna cera. Jasne ubranie, włosy. Jasny błękit nieba. Jasna czerwień. Jasne plamy na materiale.*
5. 'wyrażający życzliwość, szczerłość, pogodę ducha; wesoły, pogodny': *Jasny uśmiech. Jasne czoło, spojrzenie.*
6. 'radosny, pozbawiony trosk, szczęśliwy; pozytywny': *Jasne chwile. Jasne karty historii. Jasne strony czegoś.*
7. 'o brzmieniu głosu, instrumentu: dźwięczny, czysty, wysoki': *Jasny głos. Jasne brzmienie fortepianu.*
8. 'zrozumiały, czywisty, precyzyjny, prosty; niczym nie zmaćony, trzeźwo myślący': *Jasny sposób wypowiedzania się. Jasny umysł. Coś jest jasne dla kogoś. Jasne, że przyjdę* (SWJP: 340)

JASNO

1. 'oświetlając dużą powierzchnię, świecąc intensywnie, dając dużo światła; (zawierając) światło (naturalne lub sztuczne)': *Świeca pali się jasno. Słońce jasno świeci. W mieszkaniu było jasno. Na dworze jest jeszcze jasno.*

² Rozwiązanie skrótów znajduje się w bibliografii.

2. ‘w jasnych kolorach’: *Ubierać się jasno (na jasno). Pomalować coś zbyt jasno.*
3. ‘dźwięcznie, czysto; wysokim tonem’: *W powietrzu dźwięczał jasno śpiew skowronka.*
4. ‘radośnie, optymistycznie, bez lęku’: *Patrzeć jasno w przyszłość.*
5. ‘zrozumiale, wyraźnie, zdecydowanie’: *Tłumaczyć, wyrażać się jasno* (SWJP: 340).

Poza tym SWJP notuje *jasne* należące do klasy dopowiedzeń (‘tak, oczywiście’) oraz rzeczownik *jasne* w znaczeniu ‘butelka, kufel itp. jasnego piwa’ (SWJP: 340)³.

Wstępnie wyodrębnione znaczenia interesujących nas tutaj wyrażen (bez względu na to, czy jest, czy też nie jest adekwatna liczba powyższych przytoczonych za SWJP znaczeń) wyraźnie dają się podzielić na pewne typy. Pierwszy z nich to znaczenia odnoszące się do zjawisk świetlnych (lub może ogólniej — zjawisk percepcji wzrokowej), por. znaczenia 1—4 przymiotnika *jasny* i znaczenia 1—2 przysłowka *jasno* z przytoczonych definicji. Drugi typ (zdecydowanie mniej licznie reprezentowany, zarówno jeśli idzie o liczbę zaproponowanych definicji słownikowych, jak i różnorodność użyc) odnosi się do dźwięków (zjawisk percepcji słuchowej), por. znaczenie 7 przymiotnika *jasny* i znaczenie 3 przysłowka *jasno*. Trzecią grupę stanowią znaczenia (użycia?), które zgodnie z notacją przyjętą w słownikach (SJPSz, MSJP) można określić mianem przenośnych, których wspólną cechą jest, jak można sądzić, obecność elementu — najogólniej rzecz ujmując — oceniającego pozytywnie dany stan rzeczy; por. definicje 5—6 w haśle *jasny* i definicję 4 w haśle *jasno*. Ostatnia, czwarta grupa to znaczenia odnoszące się do zjawisk, które można by wstępnie określić mianem epistemicznych. Grupa ta obejmuje nie tylko odpowiednie znaczenia przymiotnika *jasny* (por. definicję 8) i przysłowka *jasno* (por. definicję 5), lecz także znaczenie samodzielnego leksemu *jasne*, należącego do klasy dopowiedzeń⁴.

Powyższy podział ma oczywiście jedynie wstępny charakter. Dalej postaram się ustalić liczbę jednostek słownikowych o postaci *jasny/jasne/jasno*. Stopień dokładności ich charakterystyki semantycznej będzie nierówny — od prób sformułowania dokładnych definicji znaczeń (eksplikacji semantycznych) w wypadku jednostek o znaczeniach „wizualno-percepcyjnych” i „epistemicznych” do wstępnych etykiet w wypadku pozostałych grup znaczeń⁵.

³ Starsze słowniki, np. SJPD, MSJP i SJPSz, znaczenia te odnotowują w artykule hasłowym poświęconym przymiotnikowi *jasny* jako „użycia przysłówkowe i rzeczownikowe”.

⁴ Klasę dopowiedzeń wyróżnił po raz pierwszy w klasyfikacji funkcjonalnej leksemów polskich R. Laskowski (1984, por. też Laskowski 1998). Leksem *jasne* — jako jeden z kilkunastu tzw. dopowiedzeń potwierdzających — był przedmiotem analizy w pracy Dobaczewski 1998a.

⁵ Wynika to z faktu, że poszczególne typy znaczeń nie zostały w jednakowym stopniu poddane analizie semantycznej. Propozycje kompletnego opisu znaczeń w obrębie interesującego nas tutaj hasła (*jasny/jasne/jasno*) muszą być powiązane z analizą semantyczną całych, bądź przynajmniej pewnej części klas wyrażen reprezentujących wyodrębnione wyżej kategorie.

3.1. Pierwsza wyodrębniona (zob. wyżej § 2.) grupa „znaczeń” jednostek leksykalnych o postaci *jasny/jasno* odnosi się do zjawisk spostrzegania wzrokowego — są to znaczenia 1—4 przymiotnika *jasny* i znaczenia 1—2 przysłówka *jasno* z przytoczonych definicji. Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, iż kluczowe miejsce w strukturze semantycznej jednostek tej grupy zajmuje komponent ‘widzieć’⁶.

Wszystko wskazuje na to, że liczba proponowanych w słowniku znaczeń nie jest właściwa. Dyskusyjne jest wyodrębnianie aż trzech w istocie zbliżonych do siebie znaczeń przymiotnika *jasny* 1—3. Różnice między proponowanymi znaczeniami nie są wcale oczywiste, dotyczą głównie kategoryzacji obiektów denotowanych przez rzeczownik nadrzędny, określane elementem *jasny*. Poza tym drugie znaczenie przysłówka *jasno* jest bez wątpienia przysłówkowym odpowiednikiem przymiotnika *jasny* w znaczeniu 4, jak więc widać, trzem znaczeniom przymiotnika *jasny* (1—3) odpowiada jedno (pierwsze) znaczenie przysłówka *jasno*.

Jeśli przyjrzeć się bliżej możliwym uwikłaniom interesujących nas tu wyrażeń, okaże się, że liczba „wizualno-percepcyjnych” znaczeń przymiotnika *jasny* odpowiada liczbie znaczeń przysłówka *jasno*. Posłużmy się najprostszymi przykładami, por.:

- (1) *W mieszkaniu było (bardzo) jasno.*
- (2) *Mieszkanie było (bardzo) jasne.*
- (3) *Świeca pali się jasno.*
- (4) *Błyska jasny płomień świecy.*
- (5) *Zosia ma jasne włosy.*
- (6) *Marysia pofarbowała włosy na jasno.*

Nie ulega wątpliwości, że powyższe zdania układają się w odpowiednie pary: (1)—(2); (3)—(4); (5)—(6) — każdemu ze zdań z przymiotnikiem *jasny* odpowiada jedno zdanie z przysłówkiem *jasno*. Znaczenia wyrażeń użytych w zdaniach (1)—(4) wiążą się wyraźnie z pojęciem światła. Można też zauważyć, że *jasny/jasno* użyte w (1)—(2) oraz (5)—(6) mają antonimy w postaci *ciemny/ciemno*, natomiast antonimami odpowiednich wyrażeń użytych w (3)—(4) są raczej wyrażenia *blady/blado* (z pewnością nie *ciemny/ciemno*).

3.1.1. Za najbardziej elementarne w tej grupie należy uznać wyrażenie *jasno* w użyciu predykatywnym, czyli (*gdzieś*) *jest jasno* (por. (1)). Reprezentuje ono najmniejszy stopień złożoności semantycznej i będzie przydatne do zdefiniowania

⁶ Ponieważ *widzieć* nie jest jednoznaczne, należy podkreślić, iż — najprawdopodobniej prosty — element semantyczny ‘widzieć’ (*see* znajduje się na liście indefinibiliów zaproponowanej przez A. Wierzbicką (1996)) odpowiada podstawowemu (powiedzmy „wizualno-percepcyjnemu”) znaczeniu czasownika *widzieć*. O własnościach czasownika *widzieć* pisałem w: Dobaczewski 1998b.

innych wyrażen związanych z pojęciem ‘światła’⁷ (a więc nie tylko pozostałych znaczeń *jasny/jasno* z interesującej nas tu grupy). Można by wstępnie przyjąć następującą definicję⁸:

*JASNO*₁

(gdzieś_i) jest jasno: ‘**gdzieś_i jest tak, że można widzieć rzeczy, które gdzieś_i są**’

Formuła ta nie ma oczywiście charakteru ostatecznego i możliwe, że w wyniku dokładniejszych analiz semantycznych większej liczby wyrażen z kategorii zjawisk percepcji wzrokowej będzie musiała ulec modyfikacji. Najistotniejszym jej elementem jest ‘możliwość widzenia’ — element ten jest też obecny w definicji wyrażenia angielskiego *it is light* zaproponowanej przez A. Wierzbicką (1996, por. przypis 7). Poza tym różnica między propozycją A. Wierzbickiej a powyższą definicją jest taka, że zdania typu *it is light* (a więc również zdania *jest jasno*) autorka traktuje jako zdania o czasie (por. cytowane formuły eksplikacji). W moim przekonaniu zarówno *it is light*, jak i *jest jasno* (a także, jak można sądzić, odpowiednie wyrażenia innych języków) to przede wszystkim wyrażenia charakteryzujące miejsce (oczywiście, jak wszystkie predykaty, mogą mieć określone odniesienie czasowe).

W związku z wyróżnionym znaczeniem wyrażenia (*gdzieś*) *jest jasno* pozostaje znaczenie jednostki przymiotnikowej *jasny*₁. Należy uznać ją za derywowaną od *jasno*₁, por. np. *jasne (miejsce) — miejsce, w którym jest jasno (jasny*₁ odpowiada znaczeniu 2 z przytoczonych definicji słownikowych).

*JASNY*₁

jasny (o miejscu): ‘**taki, w którym jest jasno**₁’

Trzeba zauważyć, że oba wyrażenia (*jasno*₁ i *jasny*₁) mogą być wtórnie odnoszone do czasu, a zatem *wieczór, podczas którego jest jasno to jasny wieczór; poranek, podczas którego jest jasno to jasny poranek* itp.⁹

⁷ Wyrażenie *światło* było przedmiotem analizy w: Dobaczewski 1999, tam też znajduje się więcej argumentów na rzecz tezy, że wyrażenie *jest jasno* jest semantycznie prostsze od wyrażenia *światło*. Por. też angielskie *it is light* i eksplikację tego wyrażenia zaproponowaną przez A. Wierzbicką (1996): „*It was light (at that time): at some times people can see many things; it was like this at that time*” (w tłumaczeniu R. Tokarskiego (zob. Wierzbicka 1999): „*Było jasno (w tym czasie): w pewnym czasie (czasami) ludzie mogą widzieć wiele rzeczy; tak było w tym czasie*”).

⁸ Definicję tę zaproponowałem w: Dobaczewski 1999, tam też jest więcej materiału przykładowego i uzasadnienie poniższej formuły.

⁹ Można przewidywać, że zaproponowana wyżej charakterystyka jednostek *jasno*₁ i *jasny*₁ odnosi się *mutatis mutandis* do ich antonimów o postaci *ciemno/ciemny*. Zapewne też w bardzo nieznacznym stopniu będzie się od powyższej różnić charakterystyka semantyczna pary *widny/widno* : *mroczny/mroczno*. Dokładna analiza semantyczna tych wyrażen przekraczałaby jednak ramy niniejszego artykułu.

3.1.2. Następna para zdań ((3) i (4) spośród cytowanych wyżej) reprezentują użycie leksemów przysłówkowego i przymiotnikowego, które oznaczymy tu *jasno*₂ i *jasny*₂. Leksemy te mogą wchodzić w relacje składniowe z wyrażeniami odnoszącymi się do zjawisk świetlnych. W wypadku przysłówka będą to odpowiednie czasowniki, których podstawowym reprezentantem wydaje się być *świecić (się)*¹⁰, w wypadku przymiotnika — odpowiednie rzeczowniki (tutaj podstawowym elementem leksykalnym jest zapewne *światło*). Oba zbiory wyrażeń nie są zbyt liczne, stanowią jednak z całą pewnością klasę niezamkniętą.

Nie jestem w stanie podać w tej chwili gotowej formuły eksplikacji semantycznej jednostek *jasny*₂ i *jasno*₂. Niekontrowersyjne będzie jednak stwierdzenie, że podstawowym elementem semantycznym jest tu element kwantytatywny ‘dużo (światła)’ (ewentualny konkurent ‘mocno’, por. *mocno świeci*, jest bardziej złożony semantycznie niż element ‘dużo’ i da się bez wątpienia do niego sprowadzić). Zdają się o tym świadczyć definicje słownikowe (por. przytoczone definicje oznaczone numerem 1. zarówno w haśle *jasny* jak i *jasno*).

Dla przykładu odpowiednie wyrażenia można by parafrazować następująco: *coś świeci jasno* — *coś świeci tak, że jest (gdzieś) dużo światła*; *jasne światło* — *światło, którego jest dużo*. Warto przy okazji zaznaczyć, że *jasno*₁ (por. § 3.1.1) nie da się definiować za pomocą frazy *dużo światła*, czy też *jasne światło* — to, że jest gdzieś jasno, nie oznacza wcale, że jest tam j a s n e światło (więcej na ten temat pisałem w: Dobaczewski 1999).

3.1.3. Leksem *jasny*₃ (por. zdanie (5)) może być odniesiony chyba do każdego obiektu fizycznego, który da się scharakteryzować pod względem koloru¹¹. Zdecydowanie węższy zakres użycia ma natomiast jego odpowiednik przysłówkowy *jasno*₃, obecny w takich wyrażeniach, jak *pomalować/pofarbować coś (na) jasno*, *ubierać się (na) jasno* (por. (6)). Ten sam typ kontekstu jest charakterystyczny dla przysłówkowych nazw kolorów.

Znaczenie wyrażenia angielskiego *light* w użyciu odpowiadającym naszemu *jasny*₃ było przedmiotem analizy w cytowanej już pracy A. Wierzbickiej (1996), która zaproponowała następującą eksplikację¹²:

X is light (in colour)

at some times people can see many things

when one sees thinks like X one can think of this

¹⁰ Czasownik *świecić (się)* został poddany analizie w innym miejscu, zob. Dobaczewski (w druku).

¹¹ Opis semantyczny nazw kolorów w językach naturalnych był przedmiotem bardzo wielu prac. Z polskich opracowań warto wymienić książkę R. Tokarskiego (1995), tam też można znaleźć obszerną bibliografię. Interpretacją semantyczną nazw barw zajmowała się również A. Wierzbicka w cytowanych już tutaj pracach (Wierzbicka 1996, 1999).

¹² Por. też wersję polską (Wierzbicka 1999): „*X jest jasny (pod względem koloru)* w pewnym czasie (czasami) ludzie mogą widzieć wiele rzeczy; gdy ktoś widzi rzeczy takie jak X może myśleć o tym”.

Porównując powyższą formułę z proponowaną przez Wierzbicką definicję wyrażenia *it is light* ('jest jasno', zob. przypis 7), przekonamy się, że znaczenie *light (in colour)* jest eksplikowane przez odwołanie się do asocjacji „jasnego przedmiotu” z „czasem, w którym jest jasno”. Taki mechanizm asocjacyjny towarzyszący percepcji jest zresztą według Wierzbickiej z jednej strony sposobem konceptualizacji barw w językach naturalnych, z drugiej stanowi dobrą podstawę do formułowania definicji nazw kolorów¹³. Warto przy tej okazji przypomnieć fragment odpowiedniej definicji słownikowej zacytowanej wcześniej (§ 2): „zbliżony kolorem do białego”. W istocie przedmioty jasne pod względem koloru spostrzegamy jako takie, które mają mniej koloru, a więcej bieli. Wykorzystując propozycję Wierzbickiej, można by zaproponować definicję w rodzaju:

*JASNY*₃

coś, jest jasne: 'coś, jest takie, że gdy ktoś coś, widzi, może myśleć o miejscu (czasie), w którym jest jasno'₁

Analogicznie można wyjaśnić znaczenie antonimu, czyli odpowiedniego znaczenia przymiotnika *ciemny*. Trzeba zastrzec jednak, że formuła powyższa ma zdecydowanie wstępny i „roboczy” charakter.

3.2. Następną grupą znaczeń badanych wyrażen, są znaczenia wstępnie określone mianem epistemicznych (por. definicję 8 w haśle *jasny* oraz definicję 5 w haśle *jasno*). Można przyjąć, iż kluczowe miejsce w strukturze semantycznej tych jednostek zajmuje predykat 'wiedzieć'. Odpowiednie wyrażenia o postaci *jasny/jasna/jasne* i *jasno* reprezentują interesujące nas tu znaczenia w poniższych zdaniach, por.:

- (7) *Nauczyciel wszystko jasno dzieciom wytłumaczył.*
- (8) *Styl jego wypowiedzi był jasny.*
- (9) *Było dla wszystkich jasne, że dzieci go polubią.*
- (10) *Jasne, że dzieci go lubią.*
- (11) *Czy dzieci go lubią? — Jasne.*

W zdaniu (7) wystąpił leksem przysłówkowy, wchodzący w relacje składniowe z czasownikami mówienia, w zdaniu (8) pochodny od niego przymiotnik łączący się z rzeczownikami odnoszonymi do wypowiedzi lub sposobów wypowiedzi (da się chyba włączyć do tej klasy również wyrażenia typu *tok myślenia, rozumowania*, gdyż można o nich powiedzieć, że są lub nie są *jasne* tylko wówczas, gdy rozumowanie czy myślenie zostanie zwerbalizowane, a zatem „przybierze postać”

¹³ Por. choćby definicje: „*X jest green*: w pewnych miejscach dużo rzeczy wyrasta z ziemi; gdy ktoś widzi rzeczy takie jak X może myśleć o tym”; „*X jest yellow*: gdy ktoś widzi rzeczy takie jak X może myśleć o słońcu” (Wierzbicka 1999: 423, 433).

wypowiedzi)¹⁴. Wyrażenia użyte w (10) i (11) mają wyraźne odniesienie wewnątrztekstowe — jasne w (11) jest dopowiedzeniem, status gramatyczny *jasne (że)* w (10) jest bardziej dyskusyjny (por. dalej § 3.2.2). Różnicy w znaczeniu pomiędzy tym wyrażeniami trudno się dopatrzeć (natomiast wyraźna różnica jest pomiędzy (10) a (9)).

3.2.1. Za najbardziej podstawową jednostkę leksykalną w tej „grupie znaczeniowej” należy uznać jednostkę *coś jest jasne (dla kogoś)*, użytą w zdaniu (9), gdzie *coś* reprezentuje wyrażenie denotujące dowolny stan rzeczy. Tu ujawnia się rola kluczowego komponentu epistemicznego ‘wiedzieć’: z pewnością w zdaniach ze wspomnianą jednostką komunikowane jest to, że ów stan rzeczy jest wiadomy i zrozumiały (dla kogoś). Można oddać to przy pomocy następującej formuły:

*JASNY*₄

coś_i jest jasne dla kogoś_j: ‘coś_i jest takie, że ktoś_j wie coś_i (o kimś lub o czymś) i ktoś_j wie, dlaczego ktoś_j coś_i wie’

Formuła ta odnosi się także do wyrażen o postaci morfologicznej *jasny* i *jasna* użytych na przykład w kontekstach *czyjś zamiar był jasny (dla kogoś)*, *jasny jest powód czyjegoś postępowania*, *jasna intencja*, *jasna przyczyna danego stanu rzeczy* itp., dlatego też traktuję ją jako formułę definicji znaczenia odpowiedniego leksemu przymiotnikowego *jasny*₄.

Leksem przysłówkowy *jasno*₄ (użyty w zdaniach typu (7)) w uwikłaniu z czasownikiem *powiedzieć*, który to czasownik można z powodzeniem uznać za podstawowego reprezentanta klasy czasowników mówienia, proponuję eksplikować tak:

*JASNO*₄

ktoś_j powiedział coś_i jasno: ‘ktoś_j powiedział coś_i tak, że dla innych jest jasne, co ktoś_j powiedział’

Analogicznie można zdefiniować przymiotnik *jasny*₅ (por. zdanie (8)).

3.2.2. Wyrażenie *jasne* użyte w zdaniach (10), (11) różni się od poprzednich leksemów o postaci *jasny/jasno* zarówno pod względem gramatycznym, jak i w pewnym stopniu semantycznym. Jednostki leksykalne reprezentowane przez te wyrażenia są w przeciwieństwie do pozostałych leksemami nieodmiennymi. *Jasne* użyte w (11) jest bez wątpienia dopowiedzeniem (leksemem asyntagmatycznym kontekstualnym, por. Laskowski 1984, 1998). Jednoznaczna kwalifikacja ciągu

¹⁴ Nie podlega tej charakterystyce wyrażenie *umysł*, ale najprawdopodobniej *jasny umysł* należy uznać jako całość za jednostkę leksykalną (w połączeniu tym ciąg *umysł* reprezentuje klasę zamkniętą).

jasne, że jest kwestią co najmniej dyskusyjną¹⁵. Tutaj potraktuję oba wyrażenia jako wystąpienia tego samego leksemu dopowiedzeniowego.

Podstawowa różnica pomiędzy leksemami *jasny*₄ a *jasne* (dopowiedzeniem), wynika z faktu, że *jasne* jest zawsze rozstrzygnięciem kwestii już postawionej i skierowane jest do skonkretyzowanego odbiorcy. Ponieważ znaczenie tego leksemu było przedmiotem analizy w pracy Dobaczewski 1998a, przytoczę tu tylko proponowaną wcześniej definicję:

JASNE

Jasne (że *p*): **‘coś_i (wiesz, o czymi mówię), co ktoś powiedział [że *p*], jest takie, że mówiąc coś_i [że, *p*] mówię: wiedząc inne rzeczy, mogłeś wiedzieć coś_i [że *p*]**’

Różnicę między znaczeniem leksemów *jasny*₄ a *jasne* potwierdzić mogą też choćby poniższe przykłady:

(12) *Jest (dla mnie) jasne, że Piotr o wszystkim doskonale wiedział.*

(13) *Wynika z tego i jest to (całkowicie/zupełnie) jasne, że Piotr o wszystkim doskonale wiedział.*

(14) *Jasne, że Piotr o wszystkim doskonale wiedział.*

w których występuje leksem *jasny*₄ (por. (12),(13)) i dopowiedzenie *jasne* (por. (14)).

4. Pozostałe spośród wyodrębnionych tu „grup znaczeń” tytułowych wyrażeń to znaczenia odnoszące się do dźwięków lub zjawisk percepcji słuchowej, (por. znaczenie 7 przymiotnika *jasny* i znaczenie 3 przysłówka *jasno*) oraz znaczenia zawierające pozytywny element oceniający (por. definicje 5—6 w haśle *jasny* i definicję 4 w haśle *jasno*). Nie podejmuję się w tym miejscu formułować definicji, nawet najbardziej wstępnych czy roboczych, odpowiednich leksemów, gdyż wymagałoby to gruntownych analiz wyrażeń reprezentujących odmienne zupełnie kategorie semantyczne. Można jedynie przypuszczać, że wystarczające okaże się wyodrębnienie dwóch leksemów przymiotnikowych i dwóch przysłówkowych odpowiadających powyższym znaczeniom, czyli *jasny*₆ ‘(o dźwiękach) wysoki, dźwięczny’, *jasny*₇ ‘radosny, pogodny’ i odpowiednio *jasno*₅ ‘wysoko, dźwięcznie’, *jasno*₆ ‘radośnie, pogodnie’. Opis tych znaczeń wymaga jednak szczegółowych odrębnych badań.

¹⁵ W pracy Dobaczewski 1998a uznałem *jasne, że* za całość (jednostkę leksykalną), podobnie jak wyrażenia *oczywiście, że, pewnie, że, właśnie, że*. Wyrażenia te zbudowane są na podobnej zasadzie (powiedzmy *dopowiedzenie + że*), twierdziłem jednak, że „dopowiedzenia”, które mogą tworzyć takie konstrukcje, stanowią klasę substytucyjną zamkniętą. Dziś sądzę, że część z nich da się scharakteryzować ogólnie, np.: *dopowiedzenia (wyrażenia) potwierdzające dany sąd i komunikujące oczywistość tego sądu* i można w związku z tym uznać wyrażenia *jasne, że, oczywiście/naturalnie, że, pewnie, że* za konstrukcje.

Literatura cytowana

- Bogusławski A., 1976: *O zasadach rejestracji jednostek języka*. „Poradnik Językowy” 8, s. 356—364.
- Dobaczewski A., 1998a: *Cechy składniowe i semantyczne polskich dopowiedzeń potwierdzających*. Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej UW.
- Dobaczewski A., 1998b: *Syntactic and semantic features of the Polish verb „widzieć”*. [W:] *Lexikologie und Sprachveränderung in der Slavia*. Red. M. Giger, T. Menzel, B. Wiemer. Oldenburg: BIS, s. 37—43.
- Dobaczewski A., 1999: „Światło”. *Próba analizy semantycznej*. [W:] *Beiträge der Europäischen Slavistischen Linguistik (POLYSLAV)*. Bd 2. Red. K. Böttger, M. Giger, B. Wiemer, München: Verlag Otto Sagner, s. 93—99.
- Dobaczewski A. (w druku): *O czasownikach „świecić” i „świecić się”*. „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Filologia Polska” 52.
- Laskowski R., 1984: *Podstawowe pojęcia morfologii*. [W:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Red. R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel. Warszawa: PWN, s. 9—57.
- Laskowski R., 1998: *Zagadnienia ogólne morfologii*. [W:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Red. R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel. Warszawa: PWN. Wyd. II poprawione, s. 27—86.
- MSJP: *Mały słownik języka polskiego*. Red. H. Auderska, S. Skorupka, Z. Łempicka. Warszawa: PWN 1974.
- SJPD: *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski. T. I—XI. Warszawa: WP, PWN 1958—1969.
- SJPSz: *Słownik języka polskiego*. T. I—III. Red. M. Szymczak. Warszawa: PWN 1993.
- SWJP: *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. Dunaj. Warszawa: Wilga 1996.
- Tokarski R., 1995: *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*. Lublin: UMCS.
- Wierzbicka A., 1996: *Semantics. Primes and Universals*. Oxford—New York: Oxford University Press.
- Wierzbicka A., 1999: *Język — umysł — kultura*. Warszawa: PWN.